

บทที่ 4

บทวิเคราะห์พระสร้อยศรี

คามหลักฐานจากคัมภีร์สันสกฤตของอินเดีย เช่น คัมภีร์พระเวท พราหมณะ
อุปนิษัต มหาภาย และปุราณะ ฉบับต่าง ๆ พระสร้อยศรีผู้เป็นเทวีอักษรศาสตร์และ
ศิลปวิทยา มีกำเนิดจากเทวี 2 องค์ คือ วาคเทวี และสร้อยศรีอันเป็นบุคลาธิษฐาน
ของธรรมชาติ คือ เสียงกับสายน้ำ เทวีทั้งสองนี้มีกำเนิดและลักษณะที่แตกต่างกันใน
สมัยแรก ๆ และในสมัยต่อมาคือ สมัยพราหมณะและปุราณะได้ถูกนำมารวม เป็นเทวี
องค์เดียว และมีตำแหน่งเป็นเทวีอักษรศาสตร์และศิลปวิทยาการ เป็นที่นับถือเคารพ
บูชาของชาวอินเดียตลอดมาจนทุกวันนี้

พระสร้อยศรีในวรรณคดีพระเวท

ในสมัยพระเวท สร้อยศรีเป็นชื่อแม่น้ำสายสำคัญและศักดิ์สิทธิ์ที่สุดในบรรดา
แม่น้ำ 7 สายของชาวอารยันในสมัยนั้น จากบทสวดในคัมภีร์ฤคเวทพอจะเห็นว่าวิเคราะห์
ได้ว่าชาวอารยันเป็นผู้มีความกตัญญูต่อสรรพสิ่งในธรรมชาติที่อำนวยความสะดวก
ดำรงชีวิตของคน แม่น้ำสร้อยศรีเป็นแม่น้ำสายใหญ่ที่สุดที่ให้ความสะดวกอย่างใหญ่หลวง
ต่อการดำรงชีวิต พวกอารยันจึงยกย่องสรรเสริญและสมมุติให้เป็นเทวีองค์หนึ่ง คุณสมบัติ
ของพระสร้อยศรีในสมัยพระเวทนั้นคือ ทรงเป็นเทวีแห่งสายน้ำ ต่อมาสถานะของพระองค์
ได้เปลี่ยนจากเทวีแห่งสายน้ำมาเป็นเทวีผู้มีอำนาจ สามารถคล้อยตามสิ่งต่าง ๆ ตามที่ผู้
สวดประสงค์ได้อย่างมากมาย กล่าวคือ ทรงประทานบุตรแก่ผู้เก่งกล้า ทรงพิทักษ์รักษา
ปกป้องคุ้มครองทั้งทางกายและทางความคิด ทรงประทานศีลธรรม ทรงประทานความอุดม
สมบูรณ์ ความสุข ความปลอดภัย ทรัพย์สินสมบัติ ที่หวานัก ความมั่งคั่ง และเกียรติยศ
ชื่อเสียงแก่ผู้บูชาพระองค์ นอกจากนั้นพระองค์ทรงเป็นเทวีผู้ยิ่งใหญ่ ทรงมีพระรูปโฉม

ดงงาม เป็นเลิศ มีพระทัยกว้าง และทรงบันดาลความปิติยินดีและความจงรักภักดีให้
เกิดแก่ผู้มีศรัทธาในพระองค์

คัมภีร์พระ เวทยังกล่าวว่าพระสรัสวดีเป็นเทวีที่มีความสำคัญและมีสถานะสูงส่ง
ทัดเทียมกับทวยเทพแห่งแสงสว่างผู้ยิ่งใหญ่ทั้งหลายมีพระปุณฺณ พระมรุค พระอัศวิน
พระอินทร์ และยังมีความสัมพันธ์กับเทวีที่เกี่ยวกับการบูชาดวงสว่างอีก 2 องค์ คือ
อิหา และภารตี

พระสรัสวดีมีกำเนิดจากสายฟ้า คือ เป็นธิดาของสายฟ้า ซึ่งเป็นปรากฏการณ์
ก่อนที่ฝนจะตกแล้วกลายเป็นสายน้ำหลังไหลจากสวรรค์มาสู่โลกมนุษย์ กำเนิดของพระองค์
จึงมีความเกี่ยวเนื่องกับปรากฏการณ์ธรรมชาติในความ เป็นแม่น้ำอย่างแท้จริง

จากข้อความที่แสดงคุณสมบัติของพระสรัสวดีดังกล่าวจึงอาจกล่าวได้ว่า
พระสรัสวดีมีความเกี่ยวเนื่องกับความ เป็นแม่น้ำ สรัสวดีหมายถึงสายน้ำที่ไหลมาจาก
สวรรค์มาสู่โลกมนุษย์และต่อมาพวกอารยันได้ยกย่องสรรเสริญสายน้ำสรัสวดีเป็นเทวี
เพราะเป็นสายน้ำที่ให้ผลประโยชน์แก่พวกเขา ผู้วิจัยจึงเห็นว่าพระสรัสวดีเทวีเป็น
เทวีที่มีความเกี่ยวเนื่องกับความ เป็นแม่น้ำอย่างแน่นอน

ศรี อโรบิנדอ (Sri Aurobindo)¹ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ
On the Veda ว่า สรัสวดีเป็นเทวีแห่งถ้อยคำ และเป็นเทวีแห่งแรงบันดาลใจ
อันศักดิ์สิทธิ์ เขาอธิบายว่า สายน้ำเป็นแรงบันดาลใจ ม้าเป็นแรงขับเคลื่อนยิ่งใหญ่

¹ Sri Aurobindo, On the Veda (Pondichery : Sri Aurobindo
Ashram Press, 1956), p, 104.

ของชีวิต ภูเขาหรือก้อนหิน เป็นสัญลักษณ์ของธรรมชาติทางกายภาพ ฝูงปศุสัตว์ของ
เทพอาทิตยได้รับการปลดปล่อยออกมาจากภูเขาหรือก้อนหิน และการที่ม้ากระแทก
กับ เท้าบนก้อนหินก็ได้ทำให้ม้าแห่งความมั่นคงใจไหลออกมา สวัสดิ์หมายถึง
“เทวีผู้เป็นของกระแสน้ำ เป็นการเคลื่อนไหวที่ไหลไป” ด้วยเหตุนี้เองสวัสดิ์จึง
เป็นชื่อของกระแสน้ำ และเป็นชื่อของ เทวีแห่งความมั่นคงใจด้วย²

ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการตีความของ ศรี อโรทินโท คงจะใกล้เคียงกับ
ความคิดของกวีในสมัยพระเวท เพราะสายน้ำนอกจากจะให้ชีวิตแล้ว ยังให้ความ
มั่นคงใจแก่ทุกคนผู้ เป็นกวีด้วย และที่เห็นว่าใกล้เคียงกับความคิดของกวีในสมัยพระเวท
มากอีกอย่างหนึ่งก็คือ ม้าเป็นแรงขับเคลื่อนยิ่งใหญ่ของชีวิตเพราะม้าเป็นสัตว์ที่เข้าใจกันโดย
ทั่วไปว่ามีพลังกำลังมาก ซึ่งก็จะตรงกับทสวดในฤคเวท 6.61.2 ที่ว่า “ข้าแต่
สวัสดิ์ผู้มีอาชาในยมมากมาย พระองค์ทรงประหารศัตรูผู้ที่เกลียดชังเทพเจ้า ซึ่งเป็น
อุกหลานของอสูรทฤษณะทุกคนที่ไซ้มายากล พระองค์ทรงสรรหาแม่น้ำทั้งหลายให้แก่
มนุษยชาติ และทรงทำให้พิษร้ายไหลผ่านพ้นไปจากพวกเขา” และที่กล่าวว่าสวัสดิ์
เป็นเทวีแห่งถ้อยคำ ก็คงจะหมายความว่า สวัสดิ์เทวีคือวาคเทวี

พระสวัสดิ์ในวรรณคดีพราหมณะ

ในสมัยพราหมณะ พระสวัสดิ์เป็นเทวีผู้มีอำนาจสามารถคลอบคลำความ เจริญ
รุ่งเรืองและสิ่งต่าง ๆ ให้แก่ผู้ที่ทำพิธีบูชาและอัญเชิญพระองค์มาร่วมในพิธี นอกจากนี้แล้ว
พระองค์ยังได้รับการอัญเชิญมาในพิธีร่วมกับกลุ่มทวยเทพผู้ยิ่งใหญ่อื่น ๆ ซึ่งเป็นการแสดง
ให้เห็นว่าพระองค์เป็น เทวีที่มีความสำคัญและมีสถานะสูงส่งทัดเทียมกับทวยเทพผู้ยิ่งใหญ่
ทั้งหลาย เช่นเดียวกับในสมัยพระเวท แต่ในสมัยพราหมณะนี้เองที่มีข้อความกล่าวถึง

² Ibid., p. 105-106.

พระสรัสวดี เทวี และวาค เทวี ทั้งที่เป็นเทวีคนละองค์และรวม เป็นเทวีองค์เดียวกัน ซึ่งจะเห็นได้ชัดว่าวิวัฒนาการทางความคิดในสมัยพราหมณะ เริ่มมีการ เปลี่ยนแปลงไป จากสมัยพระเวท ในสมัยพระเวทสรัสวดี เทวี และวาค เทวี เป็นเทวีคนละองค์ ครั้นมาถึงสมัยพราหมณะมีข้อความ ในคัมภีร์ศคปกพราหมณะระบุนาม เทวีทั้ง 2 ทั้งที่ แยกกันและรวม เป็นเทวีองค์เดียวกัน ข้อความที่กล่าวถึงวาค เทวีในสมัยพระเวทและ สมัยพราหมณะนั้นพอจะนำมาวิเคราะห์ได้เป็น 2 ลักษณะคือ

1. ลักษณะทางรูปธรรม
2. ลักษณะทางนามธรรม

สมัยพระเวทลักษณะทางนามธรรมของวาค เทวี เป็นเสียง ถ้อยคำ และบ่อเกิด แห่งพลัง าคในสมัยพราหมณะวาคคือความ เป็นอมตะคือกฎแห่งจักรวาล และคือบ่อเกิด แห่งความรู้ทั้งปวง

สมัยพระเวทลักษณะทางรูปธรรมของวาค เทวี เป็นราวีณีแห่งทวยเทพโดยเทพ เป็นผู้ให้กำเนิดวาค เทวี และในบทสวดสรรเสริญตนเอง (อาตมสคฺติ) วาค เทวีได้กล่าวถึง พระองค์เองว่าเป็นเทวีองค์แรก เป็นเทวีผู้ยิ่งใหญ่เหนือสวรรค์และโลก เป็นเทวีผู้ค้ำจุน ทวยเทพและ เป็นผู้สร้างสรรพชีวิต แต่ในสมัยพราหมณะวาค เทวีคือโลกนี้ และน้ำหรือแม่น้ำ ทั้งหลายที่ เป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติดีกำเนิดมาจากวาค การที่คุณสมบัติของวาค เทวี แดกต่างกันทั้งลักษณะทางรูปธรรมและลักษณะทางนามธรรมดังกล่าว แสดงให้เห็นอย่าง ชัดเจนว่าวิวัฒนาการทางความคิดของกรีกอินเดียในสมัยพราหมณะ เกี่ยวกับวาค เทวีได้ เปลี่ยนแปลงไป

สาเหตุที่สรัสวดี เทวี และวาค เทวีซึ่ง เป็นเทวีคนละองค์และมีคุณสมบัติแตกต่างกัน ได้กลายมาเป็นเทวีองค์เดียวกันในสมัยพราหมณะนั้น คงจะเนื่องมาจากความสับสนันธ ์ที่ว่า "พระประชาบดีทรงสร้างน้ำจากโลก ซึ่งก็คือวาค" ค้วยเหตุนี้ น้ำกับโลกจึง เป็น

สิ่งเดียวกัน และสร้อยทวิกับวาคทวิจึงเป็นเทวองค์เดียวกันด้วย

พระสร้อยทวิในวรรณคดีอุปลิน

วรรณคดีอุปลินมิได้กล่าวถึงพระสร้อยทวิโดยตรง แต่ข้อความที่ปรากฏใน
กฤษณอุปลินและพฤตหารัณยภะอุปลิน มิได้กล่าวถึงแต่วาคทวิว่าพระองค์เป็นชายาของ
พระประชาบดีหรือพรหม ซึ่งเป็นผู้ให้กำเนิดมนุษยชาติ และเป็นแม่โค ผู้มีเด้านมสีเต้า
ไว้ม่ารุ่ง เสียงทวยเทพและมนุษยชาติ จากข้อความที่ปรากฏเฉพาะชื่อวาคทวิใน
คัมภีร์อุปลิน ผู้วิจัยมีความเห็นว่ากวีในยุคอุปลินคงจะเลือกกล่าวเฉพาะชื่อวาคทวิ
ชื่อเดียว และที่มิได้กล่าวถึงชื่อสร้อยทวิอาจจะ เนื่องจากในสมัยพราหมณ์นั้น เทวทั้งสอง
องค์นี้ได้รวม เป็น เทวองค์เดียวกันแล้ว การระบุแค่เพียงชื่อวาคทวิชื่อเดียวก็คงจะ
หมายถึงพระสร้อยทวิด้วย

พระสร้อยทวิในวรรณคดีมหากาพย์

วรรณคดีสมัยมหากาพย์ โดยเฉพาะคัมภีร์มหาภารตะได้กล่าวถึงสร้อยทวิในฐานะ
ที่เป็นแม่น้ำและเป็น เทว ชื่อข้อความที่กล่าวถึงสร้อยทวิในฐานะที่เป็นแม่น้ำในคัมภีร์มหาภารตะ
นั้นระบุว่าแม่น้ำสร้อยทวิ เป็นแม่น้ำที่สำคัญ เป็นเหมือนแม่น้ำสวรรค์และเป็นแม่น้ำที่นำความ
ชุ่มชื้นมาสู่ชาวโลก นอกจากนี้ยังกล่าวถึงแม่น้ำสร้อยทวิร่วมกับแม่น้ำอื่น ๆ อีกรวม เป็น
กลุ่มแม่น้ำ 7 สาย (สप्तคลินธวสุ) เช่นเดียวกับในสมัยพระเวท แต่ชื่อแม่น้ำบางสายใน
สมัยมหากาพย์ไม่ตรงกับในสมัยพระเวท เช่น แม่น้ำอิรวดี ซึ่งในสมัยพระเวทเรียกว่า
แม่น้ำปุรุณี เป็นต้น

ยุคมหากาพย์ เป็นยุคที่วรรณคดีสันสกฤตได้ เปลี่ยนแนวทางไปจากวรรณคดียุคก่อน ๆ
สร้อยทวิซึ่ง เดิม เป็นเพียงบุคลาธิษฐานนั้น เริ่มมีชีวิตชีวามีความคล้ายคลึงมนุษย์มากขึ้น
ดังจะเห็นได้จากข้อความในคัมภีร์มหาภารตะที่กล่าวว่า พระสร้อยทวิเป็นธิดาของพระพรหม

และเป็นที่รักของคนแก่และเด็ก ซึ่งก็เป็นการแสดงให้เห็นว่าพระสรัสวดีมีตัวตน มีความรักเหมือนมนุษย์มากขึ้นอัน เป็นการ เปลี่ยนแปลงแนวความคิดทางวรรณคดี

พระสรัสวดีในวรรณคดีปุราณะ

คัมภีร์ปุราณะฉบับต่าง ๆ ได้กล่าวถึงพระสรัสวดีทั้งในฐานะที่เป็นแม่น้ำที่มีความสำคัญและในฐานะที่เป็นเทวีที่มีความสำคัญมากที่สุดองค์หนึ่ง จากการศึกษา คัมภีร์ปุราณะอย่างละเอียดจะ เห็นวิวัฒนาการทางวรรณคดีที่เปลี่ยนแปลงไปจากวรรณคดียุคพระเวท พราหมณะ อุปนิษัท และมหากาพย์ กล่าวคือ มีข้อความหลายตอนใน คัมภีร์ปุราณะที่สะท้อนให้เห็นว่าพระสรัสวดีเป็นเทวีที่มีตัวตนจริง ๆ มีการพรรณนา ลักษณะรูปร่างไว้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น คือ เป็นสตรีที่งดงามมีผิวขาว ในฐานะที่เป็นชายาของพระพรหม พระองค์จึงมีพลังอำนาจที่จะกระทำสิ่งที่พระพรหมทรงคิดขึ้นด้วยพระปรีชาสามารถแห่งการสร้างสรรค์ของพระองค์ พระองค์เป็นเทวีแห่งศิลปการสร้างสรรค์ทุกประการ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นเทวีแห่งอักษรศาสตร์ กวีนิพนธ์ คณตรี การศึกษาและการสอนว่า

การที่กวีสมัยหลังยกย่องพระสรัสวดีเป็นเทวีอักษรศาสตร์และศิลปวิทยานั้น แสดงให้เห็นว่าแนวความคิดของกวีสมัยหลังกับกวีสมัยก่อนมีแนวความคิดที่สืบเนื่องกัน เพราะกวีในสมัยพระเวทได้กล่าวถึงลักษณะทางนามธรรมของวาคเทวีไว้ว่า เป็นเสียง ถ้อยคำ และเป็นบ่อเกิดแห่งหลัง และกวีในสมัยพราหมณะก็ได้กล่าวถึงลักษณะทางนามธรรมไว้ว่า วาจคือความเป็นอมตะ คือกฎแห่งจักรวาล และคือบ่อเกิดแห่งความรู้ ทั้งปวง จะเห็นได้ชัดว่าแนวความคิดของกวีแต่ละสมัยมีความสืบเนื่องกันมาโดยลำดับ อาจกล่าวได้ว่าคุณลักษณะของพระสรัสวดีในสมัยหลังนั้น แท้ที่จริงแล้วมีกำเนิดมาจากวาคเทวีในสมัยพระเวทและพราหมณะนั่นเอง